

De Zwarte stern als broedvogel in Noordholland benoorden het Noordzeekanaal

CHR. VAN ORDEN.

Vogels die nu eens hier en door vaak onbekende oorzaken dan weer daar broeden — tussen hier en daar kan een afstand bestaan van meer dan duizend kilometer — noemt men in hun gedrag erratisch.

Alhoewel de Zwarte stern geen voorbeeld is van dit soort vogels, doet zijn gedrag binnen zijn broedgebied hier erg aan denken. Erratische vogels hebben meestal geen begrensde broedgebied; het wisselt vaak zeer sterk, wat niet van de Zwarte stern gezegd kan worden. Toch treedt bij de Zwarte stern een gedrag op dat lange tijd de achteruitgang als broedvogel in Nederland verdoezeld heeft. Velen is het bekend dat de Zwarte stern vaak zonder aanwijsbare oorzaak het broedgebied verlaat en er niet terugkomt. Enigszins als vanzelfsprekend werd dan gedacht dat de vogels dan wel elders zouden broeden. Dit „elders” kan thans echter beter „vertaald” worden in „buitenslands”. Het is nl. zo dat binnen het Nederlandse broedgebied verloren gegane broedplaatsen haast niet meer gecompenseerd worden bij gebrek aan juiste biotopen. Slechts tussen Oost-Duitsland en de Oeral blijft de populatie min of meer constant en het zijn juist deze vogels die in juli, augustus en september ons IJsselmeer in zulke grote aantallen bezoeken. Een fractie hiervan bestaat dus maar uit Nederlandse exemplaren.

De meeste schrijvers die biotoopbeschrijvingen van de Zwarte stern gegeven hebben, noemen krabbescheervelden als voornaamste broedbiotoop. Voor het gebied benoor-

den het Noordzeekanaal gaat deze regel niet op. Veruit de meeste Zwarte sterns broeden hier in vochtige graslanden of langs smalle, deels verlande weideslootjes en hebben dit ook vroeger gedaan. Er mogen zelfs koeien in deze weilanden lopen, alhoewel dit voor het uiteindelijk resultaat niet bevorderlijk is. Vochtige duinvalleien waren vroeger ook een geliefd broedgebied. Deze gebieden zijn echter merendeels reeds verloren gegaan, natuurlijk door drainage. Als de duinen geen

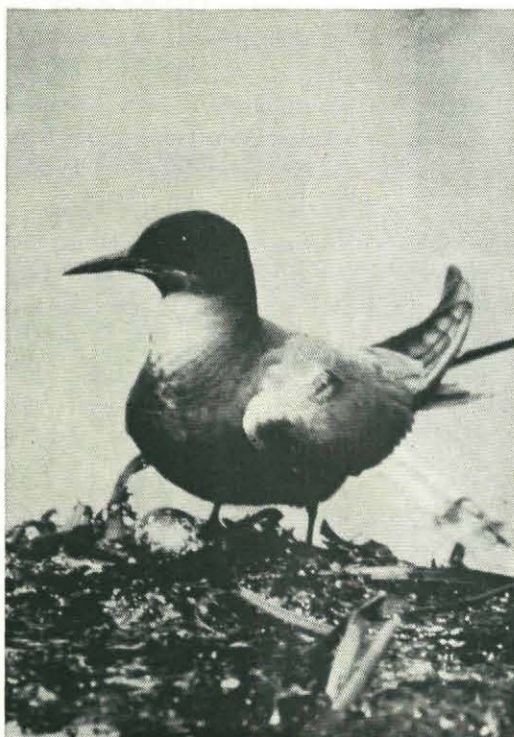

Fig. 1. Zwarte stern op zijn nest. Foto J. J. L. Steenhart.

waterkerende werking hadden, zouden deze ook allang ruilverkaveld en geëgaliseerd zijn, en ingedeeld in percelen van het originele blokpatroon.

In het volgende overzicht, waarin gegevens van verscheidene waarnemers zijn verwerkt, zijn behalve de huidige broedgebieden ook die opgenomen waar het broeden in recente tijd opgehouden is. De lijst van huidige broedgebieden is m.i. volledig, die van de verloren gegane gebieden niet. Voor aanvullingen en correcties houd ik mij zeer aanbevolen. De nummers op de kaart (fig. 2) corresponderen met de nummers in de tekst.

1. *Texel* (gem. Texel)

Op Texel broeden vanaf 1938 geen Zwarte sterns meer. De soort was vooral in de periode 1900-1938 broedvogel in Waalenburg. Daarvóór ook in de natte duinvalleien. Alhoewel de aantallen nooit indrukwekkend zijn geweest, broedden in 1906 toch 40 paren in Waalenburg. Heden ten dage zijn Waalenburg en het Brede Vlak ook zeer gunstige biotopen. De aantallen op de „vaste wal” zijn echter dermate klein geworden dat kolonisatie de eerste jaren nog niet verwacht kan worden. Dat de Zwarte stern echter weer eens broedvogel van Texel zal worden, lijkt mij zeer in de lijn van de verwachtingen te liggen, tenminste als de gunstige biotopen er blijven.

2. *Zwanenwater* (gem. Callantsoog)

De soort is kort na 1940 als broedvogel verdwenen. Het aantalsverloop uit de literatuur is onduidelijk. In 1927: sterk toenomen, meerdere vestigingen (J. P. Strijbos, *Ardea* XVII); in 1931 broedvogel (D.L.N. 36), in 1934 11 nesten, en in 1940 enkele paren (Haverschmidt). Het is moeilijk te begrijpen waarom de Zwarte stern sindsdien uit het Zwanenwater verdwenen is. Het „uitpoten” van Snoeken

en Snoekbaarzen is misschien een verklaring.

3. *Putten* (Hondsbosse Zeewering, gem. Zijpe)

Nooit een broedgebied van belang geweest. Eén broedpoging heeft er echter in 1959 plaatsgevonden. Eén nest is toen gevonden (G. R. Monsees, P. Boer).

4. *Kleimeerpolder* (gem. Langedijk)

De laatste vijf jaar broedden hier 10 à 20 paren, in 1966 en 1967 12 paren. Voordien waren Zwarte sterns hier iets algemener, tot maximaal 35 paren (J. Mors). Niettemin lijkt dit broedgebied voor de toekomst bewaard te zijn. Een deel is sinds kort eigendom van Staatsbosbeheer. De vogels broeden hier in vochtige rietstoppervelden. Het niet maaien van het riet zou hier dus een zekere verdwijning van Zwarte sterns betekenen.

5. *Polder Geestmerambacht* (gem. Langedijk)

Voor 1960 broedden hier langs slootjes nog tientallen paren. Het eerst zijn de Zwarte sterns rond Oudkarspel verdwenen, zeer recent (1966) ook die tussen Noord-Scharwoude en Koedijk. Dit gebied was echter reeds afgeschreven doordat de ruilverkaveling, die in 1967 gestart is, wel een eind moet maken aan het restant aan biotopen.

6. *De Ven* (gem. Enkhuizen)

Hier heeft de Zwarte stern bij mijn weten slechts éénmaal een broedpoging ondernomen, nl. in 1961. De 8 nesten zijn toen echter verstoord.

7. *Eilandspolder* (gemeenten Schermerhorn, Noord- en Zuid-Schermer)

Deze polder is met het „Varkensland” in de gemeente Landsmeer het belangrijkste bolwerk van de Zwarte stern. In 1967 hebben hier 61 paren gebroed (C. Eijerman). Cijfers over vroegere jaren zijn mij niet bekend. Omwonenden is het in ieder

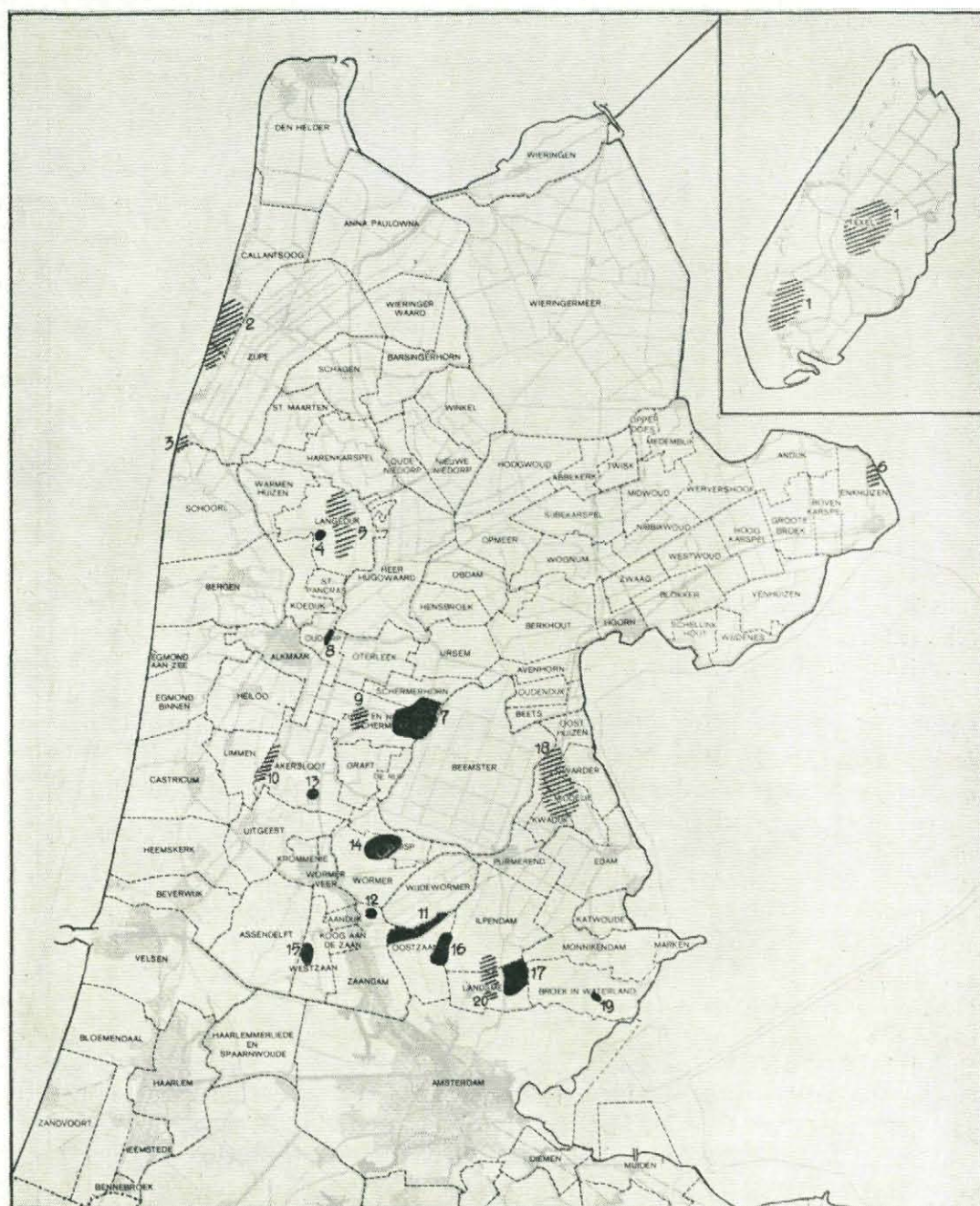

Fig. 2. De Zwarte stern in Noordholland benoorden het Noordzeekanaal. Effen zwart = huidige broedplaatsen; gearceerd = verlaten broedplaatsen.

geval bekend, dat de sterns er al vanaf hun jeugd (± 1920) broeden. De vogels broeden hier langs sloten op grasland en soms op afgesneden rietpercelen. Een Bunzing heeft vooral in 1966 het aantal legsels geteisterd. Van het totaal aantal paren hebben toen maar heel weinig vogels vliegvlugge jongen kunnen voortbrengen. De bewuste Bunzing is in het voorjaar van 1967 gevangen, waarna de broedperiode als „geolied” verliep. Het gebied is grotendeels in handen van Staatsbos-beheer.

8. *Polder Westbeverkoog* (gem. Oudorp)
Onregelmatige broedvogel in het „Rietbos”. In 1965 15 paren (C. N. Venneker, P. Veel). In 1966 geen broedvogel aldaar. De vogels broeden hier in gesneden rietland. Het ziet er zeer somber uit voor deze kolonie, aangezien Oudorp hier industrie wil vestigen.

9. *Driehuizen* (gem. Zuid- en Noord-Schermer)

De Zwarte stern heeft zeker in de periode 1958 t/m 1960 bij Driehuizen gebroed, waarschijnlijk in het Aris-meertje. In 1958 6 paar, in 1960 5 paar. Is daar sindsdien als broedvogel verdwenen (P. Boer).

10. *Limmerdie* (gem. Akerslout)

Is hier vóór 1959 als broedvogel verdwenen. Aantal broedparen was niet groot (P. Boer).

11. *Oostzanerveld* (gem. Oostzaan)

Dit is ook nog een belangrijk broedgebied, althans het deel ten noorden van de spoorlijn Zaandam-Purmerend. In 1966 ± 26 paren, in 1967 ± 23 paren. Het aantal broedparen is vrijwel constant de laatste vijf jaar. De vogels broeden hier in vochtig grasland langs weidesloten.

Het bewuste terrein is nog grotendeels in handen van particulieren. De Vereniging tot Bescherming van Vogels en Staatsbos-beheer hebben hier echter enige bezittin-

gen, die groeiende zijn.

12. *Kalverpolder* (gem. Zaandijk)

In 1967 volgens V. Bakker omstreeks 10 paren, in 1965 10 à 12 paren (M. van Herp). Het biotoop is hier vochtig grasland. Er is de laatste tijd nogal wat ruimoer omtrent de toekomstige bestemming van deze polder geweest. In ieder geval ziet het er voorlopig voor deze kolonie niet zo best uit. Niet één natuurbeschermingsinstantie heeft hier bezittingen.

13. *Woudpolder* (gem. Akerslout)

Jaarlijks 6 à 10 paren in vochtig grasland, bij Molletjesveer iets zuidwest van West-Knollendam (R. Visser). Het gebied is voor de toekomst nog niet beschermd.

14. *Wormer- en Jisperveld* (gemeenten Wormer en Jisp)

Vooral de biologische werkgroep „de Merken” heeft het Wormer- en Jisperveld goed geïnventariseerd. Vergeleken met twintig jaar geleden is de stand zeer sterk achteruitgegaan. Niettemin hebben in 1966 en 1967 resp. 12 en 16 paren in het veld gebroed. Het terrein is grotendeels in bezit van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

15. *Westzanerveld (Reef)* (gem. Westzaan)

In het Kerkeland hebben in 1967 13 à 14 paren gebroed (M. van Herp). De Zwarte stern is geruime tijd geen broedvogel van de Reef geweest. Daarvóór broedde hij er echter algemeen. In 1964 heeft men grasland kunstmatig dras gemaakt waarna de Zwarte stern als broedvogel terugkeerde. Het terrein is eigendom van de Vereniging tot Bescherming van Vogels.

16. *Twiske* (gem. IJpendam en Oostzaan)

Voorheen stellig het rijkste broedgebied van de Zwarte stern in geheel Noordholland. Als werkverschaffings-object tussen 1930 en 1940 is een van de fraaiste natuurgebieden letterlijk op de schop ge-

gaan. Niettemin heeft zich een kleine populatie kunnen handhaven. In de periode 1964 t/m 1967 hebben hier 10 à 15 paren gebroed. Doch dit restant zal zich in de nabije toekomst niet kunnen handhaven aangezien een tweede „Amsterdamse Bos" in het Twiske zal gaan verrijzen.

17. *Varkensland* (gem. Landsmeer)

In 1964 broedden hier 49 paren, in 1967 52. De vogels broeden hier uitsluitend in onder water gezet grasland. Het gebied is eigendom van Staatsbosbeheer en bezit op de Eilandspolder na de belangrijkste kolonie.

18. *Polder Zeevang* (gem. Middelie, Warder en Kwadijk)

Tot 1966 hebben hier regelmatig Zwarte sterns in het weiland gebroed. Aantal 10 à 20 paren (H. J. de Groot). In 1966 $\pm$ 5 paren en in 1967 niet één paar meer. Misschien is het ontbreken van broedparen maar van tijdelijke aard, aangezien het biotoop nog redelijk goed is.

19. *Groote Meer* (gem. Broek in Waterland)

Vrijwel elk jaar broeden hier 5 à 10 paren Zwarte sterns, ook weer in vochtig grasland. Het meertje is in het bezit van Staatsbosbeheer.

20. *Ilperveld* (gem. Landsmeer)

De soort broedde zeker in 1942 nog in het Ilperveld. Schijnt er ook kort na de tweede wereldoorlog nog gebroed te hebben. Wanneer de Zwarte stern hier verdwenen is, is mij niet bekend. Na 1960

heeft hij hier in ieder geval niet meer gebroed.

Samenvatting en conclusies

In 1967 hebben in Noordholland benoorden het Noordzeekanaal 208 à 225 paren Zwarte sterns gebroed. Een overzicht is gegeven van de huidige broedgebieden en die, welke in de laatste vijftig jaar verloren zijn gegaan. Vast staat daarbij dat het overzicht t.a.v. de gebieden die verloren zijn gegaan niet compleet is. Het zal iedereen duidelijk zijn, dat de Zwarte stern in de laatste jaren heel wat terrein verloren heeft. Er staat echter één belangrijk facet tegenover. Meer dan 85% van het totaal aantal paren broedt thans in reservaten. En in deze reservaten is een indicatie tot verhoging van het aantal broedparen aanwezig. Vanuit deze reservaten moet het mogelijk zijn om weer nieuwe gebieden te koloniseren zodra in de nabijheid hiervan weer gunstige biotopen ontstaan. Doch het tegenovergestelde ligt momenteel eerder in de verwachting. Dit neemt echter niet weg dat binnen de bestaande reservaten het broedbiotoop voor deze soort vergroot kan worden, aanmerkelijk zelfs, zodat — ondanks veel sombere ontwikkelingen — het totale aantal niet achteruit hoeft te gaan, ook al daalt het aantal broedgebieden. Niettemin is de Zwarte stern — en dat geldt bepaald niet alleen voor Noordholland — een zorgkindje, doch met een beetje goede wil is daar gelukkig nog heel wat aan te doen!

